

UOT: 78.

BƏSTƏKARLARIMIZIN YARADICILIĞINDA MULTİKULTURALİZM

Sədaqət Ağayeva

Bakı Musiqi Akademiyasının əməkdaşı

E-mail: zeyneb14@mail.ru

Səh.: 111-113

Açar sözlər: Azərbaycan, bəstəkar, yaradıcılıq, multikulturalizm, ənənə

Müasir dövrdə, xüsusilə qloballaşma şəraitində, etnik, irqi, dini və ya mədəni müxtəlifliklərin mövcud olmadığı ölkə tapmaq qeyri-mümkündür. Bu müxtəlifliklər hər bir xalqın həyatında əhəmiyyətli rol oynayır. Umumiyyətlə, multikulturalizm məfumu "multi və kultura" - latın dilindən tərcümədə, çox mədəniyyətlik mənasındadır. Çox mədəniyyətlik dedikdə isə ilk növbədə etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklər, onların əsasını təşkil edən dəyərlər nəzərdə tutulur. Buna görə də sözün geniş mənasında, müasir dövrdə əksər dövlətlər multikulturaldır.

Multikulturalizmin bir sosial hadisə kimi təqdimatı onun formalaşma və inkişaf mərhələlərində siyasətə, iqtisadiyata, mədəniyyətə, mənəviyyətə, ictimai şüurun müxtəlif formalarına təsiri ilə müəyyən edilir.

Cəmiyyətdəki etnik-mədəni müxtəlifliyin qorunmasına yüksək önəm verən Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyev deyirdi: "Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir!"

Multikulturalizmin cəmiyyətdə vətəndaşların həyat tərzinə çevrilməsi onun inkişafının ən yüksək mərhələsidir. Tariximizin bütün mərhələlərində ərazimizdə yaşayan müxtəlif xalqların nümayəndələrinə xoş münasibət bəslənmiş, onların etnik, dini və mədəni dəyərlərinə nəinki dözümlülük nümayiş etdirilmiş, həmçinin hörmətlə yanaşılmışdır. Daim sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamışlar. Multikulturalizmin xalqımızın həyat tərzinə çevrilməsi ilə bağlı cənab Prezident İlham Əliyev IV Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunun açılış mərasimində aşağıdakıları söyləmişdir: "Azərbaycanda multikulturalizm dövlət siyasətidir. Eyni zamanda bu bizim həyat tərzimizdir. Multikulturalizm ideyaları hər zaman ölkəmizdə mövcud olmuşdur. Tarixi dövərdən və siyasi sistemdən asılı olmayaraq, xalqımız hər zaman istər ölkədə, istərsə də onun hüdudlarından kənarında multikulturalizmi fəal müdafiə və təsdiq etmişdir".

Müasir dövrdə xalqlar öz tarixlərinə, dinlərinə, etnik-mədəni dəyərlərinə müraciətlə kimliklərini müəyyənləşdirmişlər. Müasir Qərb ədəbiyyatında Samuel Hantinqton, Zbiqnev Bjezinski, Fərid

Zəkəriyyə və başqa müəlliflər ictimai inkişafda mədəniyyətin aparıcı rol oynadığını qeyd edirlər. İctimai inkişafda mədəniyyətin aparıcı rol oynaması multikulturalizm siyasətinin düzgün siyasət olduğunu sübut edir.

Azərbaycan musiqi mədəniyyəti multikulturalizm ənənələri ilə zəngindir. Xüsusilə musiqi irsində və bəstəkar yaradıcılığında bunun çox cəhətli mənzərəsini izləyə bilərik. Görkəmli bəstəkar, xalqımızın sevimlisi, peşəkar musiqimizin banisi Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığı cəmiyyətdə baş verən proseslərin güzgüsüdür.

Bu baxımdan onun "O olmasın, bu olsun" (1911) musiqili komediyası gözəl nümunədir. Əsərin əsas qəhrəmanları - Məşədi İbad, Rüstəm bəy, Sərvər, Gülnaz, Sənəm obrazlarının fərdi musiqi xarakteristikaları ilə yanaşı, Bakı mühitinin təsiri mühüm əhəmiyyətə malikdir. Əsərin məzmununda müxtəlif millətlərin təsirini özündə əks etdirən, müxtəlif dillərdə və ləhcələrdə danışan qəhrəmanlar: Qəzetçi Rza bəy – türk, İntelligent Həsən – fransız və rus, Hambal – iranlı, Həsənqulu bəy – milli danışmaq tərzini diqqətə cəlb edir. Müəllif bunları təsvir etməklə, əslində Bakının çoxmillətli mühitində müxtəlif dillərin və mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsirini göstərmiş, həmin insanların simasında belə təsirlərin bəzən necə ifrat cəhətlər kəsb etdiyinə gülmüşdür. Lakin bəstəkar tərəfindən bu personajların musiqi xarakteristikası fərdiləşdirilməyərək, xor səhnələrində - hadisələrin gedişatına müdaxilə edən ümumi kütlə daxilində verilir.

“Arşın mal alan” (1913) musiqili komediyası isə məzmununa görə dərin milli xüsusiyyətlərlə fərqlənərək və sevilərək, dünya musiqi arenasına çıxan və Azərbaycan musiqisini, Ü.Hacıbəylinin yaradıcılığını dünya miqyasında tərənnüm edən ilk əsərdir. “Arşın mal alan” bir çox dillərə - türk, rus, gürcü, ingilis, fars, çin, polyak, bolqar və s. tərcümə olunaraq, Nyu-York, Paris, London, Pekin, Varşava, Qahirə, Ankara, Sofiya və s. onlarla digər şəhərlərdə tamaşaya qoyulub. Bu əsər əsasında 1945-ci ildə çəkilmiş “Arşın mal alan” filminin isə nümayiş coğrafiyası daha geniş olmuşdur. Baş rollarda dahi sənətkarlarımız Rəşid Behbudovun və Leyla Bədirbəylinin çəkildiyi bu film dünya xalqlarının dillərinə dublyaj edilərək 130 ölkədə böyük uğurla nümayiş etdirilib. 100 ildən artıqdır ki, iki gəncin – Əsgərlə Gülçöhrənin romantik komediyası və filmi Azərbaycan musiqisinin dünya miqyasında bir elçisinə çevrilərək, xalqlar arasında sülh, vəhdət yaradan əsas missiyanı həyata keçirir.

“Koroğlu” operasında isə Ü.Hacıbəyli xalq qəhrəmanı Koroğlunun obrazını yaradarkən, onun Qafqaz xalqları arasında məşhur olmasını, onlara köməyini və xalqı zülmkarlardan qurtarmasını təsvir etmişdir. Operanın III pərdəsində - Çənlibel səhnəsində Koroğlunun təkcə azərbaycanlılar üçün deyil, digər millətlərin nümayəndələri üçün də xilaskar timsalında olması, Koroğlunun adını tutub uzaq ellərdən gələn insanların ruh yüksəkliyi ilə qarşılınması və onun haqq işinə inamı öz əksini tapmışdır. Burada da multikulturalizm ənənələri özünü göstərir, azərbaycanlıların digər xalqlarla əmin-amanlıq şəraitində yaşamağa çalışması, onlara kömək göstərməsi tərənnüm edilir.

Bununla bağlı bir cəhəti də qeyd edək ki, Ü.Hacıbəyli öz operalarında Azərbaycan klassik poeziyasından və Azərbaycan xalq

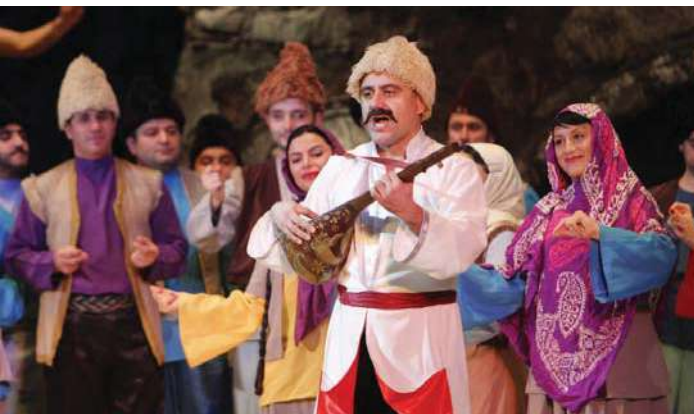
dastanlarından bəhrələnmişdir və bu baxımdan həmin mənbələrdə multikulturalizm ənənələrinin təzahürləri diqqətəlayiqdir. Bəstəkarın yaradıcılığında həmin məqamların musiqi vasitəsilə daha qabarıq tərənnüm olunmasından və xalqın hissələrinə daha dərin təsir imkanlarından söhbət gedir.

Ü.Hacıbəylinin, demək olar ki, bütün yaradıcılığı multikulturalizmin örnəyi ola bilər. Azərbaycan operasının və Şərqdə ilk operanın banisi olan Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” (1908), “Şeyx Sənan” (1909), “Rüstəm və Söhrab” (1910), “Şah Abbas və Xurşid Banu” (1912), “Əsli və Kərəm” (1912), “Koroğlu” (1937) operalarında multikulturalizm ənənələrinin müxtəlif təzahürlərini görürük.

XVI əsrin dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin poeması əsasında bəstələnmiş “Leyli və Məcnun” operası qədim ərəb rəvayətinin Azərbaycan musiqi irsində milli ruhda təfsiridir. Yəni bu rəvayət ərəb qəbilələrinin həyatından bəhs etsə də, əsərin qəhrəmanları məhz Üzeyir bəyin musiqisi sayəsində gözümüz qarşısında azərbaycanlı kimi canlanır.

Korifey sənətkarın əsərləri multikulturalizm ənənələrini müxtəlif cəhətdən əks etdirərək, musiqi irsində onların dolğun ifadəsini önə çəkmişdir. Bundan bəhrələnən bəstəkarlıq məktəbinin digər nümayəndələrinin də əsərlərində multikulturalizmin müxtəlif təzahür aspektləri ilə qarşılaşırıq. Ümumiyyətlə, Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin bütün nəsillərinə aid nümayəndələrinin yaradıcılığında müxtəlif xalqların həyatından bəhs edən əsərlər xüsusi bir mövzu dairəsi kimi formalaşmışdır. Bu əsərlərin hamısını birləşdirən cəhət - azərbaycanlı bəstəkarların duyumunda başər mədəniyyətinin ən ulvi humanizm ideyalarının tərənnümüdür.

Son dövrlərdə bəstəkarlarımızın yaradıcılığının timsalında multikulturalizm, tolerantlıq ənənələrinin yeni aspektlərdən şərhini vurğulaya bilərik. Böyük Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin yaradıcılığı bu baxımdan diqqətəlayiqdir. Q.Qarayev Azərbaycan musiqi mədəniyyətində dünya xalqlarının ədəbiyyatına və musiqi irsinə müraciət edən ilk bəstəkardır. O, Azərbaycanın dahi şairi Nizaminin, həmçinin Səməd Vurğun, Rəsul Rza poeziyasından, dünya klassikləri Şekspir və Servantes, Puşkin və Ömər Xəyyamın, Lermontov və Lope de Veqanın obrazlarından, müasirləri olan XX əsr sənətkarları Nazim Hikmət, Lenqston Hyuz, Vsevolod Vişnevski, Piter Abrahams, Rostan və Anri Barbüsün əsərlərindən ilhamlanmışdır. Afrikadan Vyetnama qədər müxtəlif xalqların musiqisi Q.Qarayevin yaradıcılıq süzgəcindən keçib yeni keyfiyyətlə dinləyicilərə təqdim olunur.

Q.Qarayev "Yeddi gözəl" (1952) baletində N.Gəncəvinin eyniadlı poemasının motivlərinə əsaslanmış, lakin onun ideyalarını özünəməxsus şəkildə təsvir etmişdir. Belə ki, Nizaminin poemasında dünyanın yeddi ölkəsini təmsil edən yeddi gözəlin – Bizans, Çin, Xarəzm, Məğrib, Hind, Slavyan, İran gözəllərinin nağılları verilir. Q.Qarayevin musiqisində yeddi gözəl – yeddi planet, yeddi rənglə müqayisə olunaraq, rəmzi mənada təcəssüm etdirilib. Q.Qarayevin baletində yeddi gözəlin milli mənsubiyyəti musiqi vasitəsilə daha qabarıq təsvir edilir. Eyni zamanda, balet tamaşasında obrazların geyimi, rəng həlli də öz əksini tapır və bütün bu cəhətlər toplum halında dinləyiciyə çox güclü təsir edir. Bu da baletin dünya səhnələrinə çıxmasına və müvəffəqiyyətinə təminatdır. Son illərdə baletin səhnə coğrafiyasına daha bir neçə ölkə əlavə olunmuşdur. Nizami – Qara Qarayev dünyasından yaranan "Yeddi gözəl" baleti müxtəlif mədəniyyətləri təmsil edən insanları dialoqa, vəhdətə çağırır.

Fikrət Əmirovun yaradıcılığında "Min bir gecə" baletinin təmsalında multikulturalizm ənənələrinin təzahürləri özünü əyani şəkildə

göstərir. Qədim ərəb nağıllarını öz əsərində canlandıran F.Əmirov, onların musiqi təcəssümündə rəngarəng ifadə vasitələrindən bəhrələnərək, azərbaycanlı ruhu ilə zəngiləşdirmişdir. F.Əmirovun simfonik əsərlərində də bəstəkarın insanları tolerantlığa, birliyə çağırışını eşidirik. Bu baxımdan, F.Əmirovun "Gülüstan Bayatı-Şiraz" simfonik muğamında Şərqi xalqlarının mədəni ənənələrinin vəhdətinin tərənnümü diqqətəlayiqdir.

Firəngiz Əlizadənin əsərləri təmsalında multikulturalizm ənənələrinin geniş surətdə təcəssümünü qeyd etməliyik. İmadəddin Nəsiminin sözlərinə yazılmış "Dərviş" əsəri "İpək yolu" beynəlxalq musiqi layihəsində dünya şöhrətli musiqiçi Yo-Yo Manın rəhbərlik etdiyi orkestr tərəfindən ifa olundu. Bənzərsiz xanəndə Alim Qasımovun iştirakı ilə səslənən "Dərviş" dünya musiqisinin ən böyük uğurlarından biri kimi tanınır. Bu əsərdə xalq çalğı alətləri – tütək-ney, qanun, qoşa nağara, Avropa alətləri – viola, skripka, violonçel ilə qovuşdurulub.

Göründüyü kimi, F.Əlizadənin yaradıcılığında multikulturalizm və tolerantlıq ənənələri daha geniş mənada mədəniyyətlərin dialoqu səviyyəsində özünü göstərir.

Bütün musiqi əsərlərində bürüzə verilən ən başlıca cəhət – bəstəkarların müxtəlif mədəniyyətləri qovuşdurmaq bacarığı və mədəniyyətlərin dialoquna nail olmasıdır. Bunlar Azərbaycan musiqisinin üzvi tərkib hissəsinə çevrilərək, insanların dinc yaşayışını təmin edən milli-mənəvi dəyərlərdir.

Əlbəttə ki, azərbaycanlı bəstəkarın dəst-xətti ilə dünyanın ən müxtəlif xalqlarının mədəniyyətinə müraciət musiqi mədəniyyətimizdə onların vəhdətini yaradaraq, ümumbəşəri mahiyyət kəsb edir. Bunun çox böyük əhəmiyyəti vardır və kökündə sənətkarların azadlıq arzuları durur.❖

Ədəbiyyat:

1. Multikulturalizmə giriş. Bakı – 2019, səh.1, 10, 16, 19, 21

Резюме

Садагат Агаева

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ В ТВОРЧЕСТВЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ КОМПОЗИТОРОВ
Общенациональный лидер Гейдар Алиев, придающий большое значение сохранению этнокультурного разнообразия в обществе, говорил: «Чем больше народов объединяет государство, страна, тем богаче она становится, потому что каждый из них вносит свой вклад в мировую культуру и цивилизацию!»
Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев на церемонии открытия IV Форума общемирового межкультурного диалога сказал: «Мультикультурализм в Азербайджане – это государственная политика. В то же время это наш образ жизни. Несмотря на то, что термин мультикультурализм относительно новый, идеи мультикультурализма всегда существовали в нашей стране. Независимо от исторического периода и политической системы, наш народ всегда в стране или за ее пределами активно защищал и отстаивал мультикультурализм».

Преобразование мультикультурализма в образ жизни общества, граждан – это высшая стадия его развития.

Ключевые слова: Азербайджан, композитор, творчество, мультикультурализм, традиция

Summary

Sadagat Agayeva

MULTICULTURALISM IN THE WORK OF OUR COMPOSERS

The national leader of the Azerbaijani people Heydar Aliyev, who attaches great importance to the preservation of ethno-cultural diversity in society, said: "The more people unite a state, a country, the richer it becomes, because each of them contributes to world culture and civilization!"

President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev at the opening ceremony of the IV Forum of Worldwide Intercultural Dialogue said: "Multiculturalism in Azerbaijan is a state policy. At the same time, it is our way of life. Despite the fact that the term multiculturalism is relatively new and difficult to pronounce, the ideas of multiculturalism have always existed in our country. Regardless of the historical period and political system, our people have always actively defended and defended multiculturalism in the country or abroad".

The transformation of multiculturalism into a way of life of society, citizens is the highest stage of its development.

Key words: Azerbaijan, composer, creativity, multiculturalism, tradition